

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ
REVIEWS AND ANNOTATIONS

ЗА КНИГАТА „БЪЛГАРСКИЯТ ЛИТЕРАТУРЕН МОДЕРНИЗЪМ.
ПРОБЛЕМЪТ ЗА ВРЕМЕТО И ИДЕНТИЧНОСТТА“

Александра Антонова

Институт за литература при Българската академия на науките

Резюме: Книгата на д-р Иван Христов разглежда българския литературен модернизъм в поредица от отношения – към родното, женското, медиите, социалистическия реализъм, постмодернизма, отношения, които задават характерен модус на постоянно завръщащо се пре-осмисляне, превъзприемане. Модернизмът е мислен извън традиционното си, по-тясно хронологическо ситуиране и разглеждането му в развитие залага мисленето за модернизма през мисленето на модернизма за идентичността и времето, уловени в наниз от понятия ключове. Изследването разработва понятията като контексти и подходи, развивайки възможностите на контекстуализацията, предизвиквайки предела на значението.

Ключови думи: български литературен модернизъм; родно; женско; медия; постмодернизъм; социалистически реализъм; тоталитарно изкуство

Книгата на д-р Иван Христов, която се нарежда сред най-новите изследвания върху българския литературен модернизъм, прави впечатление със своята структура, в която определящ е методът на отношението: българският модернизъм се разглежда в *отношение към* – във *въздействието на* – родното, женското, медиите, социалистическия реализъм, тоталитарното изкуство, постмодернизма. Книгата следи развитието на идентичността на модернизма не само през времето, но и през мисленето на модернизма за идентичността и времето, за тяхното взаимно определяне. Тъкмо тази динамика, разколебаване, постоянно завръщащо се преосмисляне определя и динамиката на самия модернизъм, и динамиката на възприемането му. В този смисъл подходът – определянето на модернизма и през неговото „мислене“, и през мисленето за него – е сполучливо намерен.

Разтварянето на литературноисторическото време, определянето на модернизма като „динамично явление“, т.е. извеждането му от традиционното хронологическо ситуиране в първите десетилетия на българския литературен ХХ век и възприемането му във взаимодействия, т.е. в активно развитие във и чрез по-сетнешни явления, като социо-културните концепти за родно, женско, чуждо и медия, в естетическите визии на социалистическия реализъм и постмодернизма, задава широк изследователски път. Изследването разработва понятията като контексти (подходи), доизграждайки имплицитно и връзката „понятие – контекст“; шестте проблемни полета развиват *възможностите на контекстуализацията*, което предполага и многообразието на приложените подходи: социология, политология, културология, история, психоанализа и др.

Както заявява още в уводните думи, д-р Иван Христов мисли българския литературен модернизъм извън „хронологично-концептуалното му статукво“, схващане, според което модернизмът ще се окаже „пулсиращ“ в много текстове „преди, след и встрани от модернизма“, предложено от Елка Димитрова в изследването ѝ „Модернизъм и интерпретация (литературен ракурс)“ от 2012 г. Анализите на Христов разглеждат българския литературен модернизъм в развитие, в осцилиране между лява и дясна литературна традиция (естетика), в етапи на моделирането на Аза (по Бойко Пенчев).

Предложеният *изход* на българския литературен модернизъм от стесняващите граници на междувоенния период естествено води до интерпретиране (проблематизиране) на понятията за време и идентичност, което тече латентно през целия разказ за модернизма. Преживяването на времето е създаване на смисъл, на идентичност, спомнянето е припомняне, т.е. (себе)идентифициране. Изследването на д-р Христов, с други думи, избира да работи (и да се конституира) и чрез максимално фундаментални философски понятия и подходи.

Първият дял на книгата е оформен като „Българският литературен модернизъм и родното“. Функционирането на понятието за изкуство през понятието за родно (изкуство) в мисленето на българския литературен модернизъм Христов показва в няколко текста на Сирак Скитник („Изкуство и улицата“, „Утрешното изкуство“, „Тайната на примитива“ в главата „Сирак Скитник. Между храма и улицата“) (Hristov, 2022: 21), като разгръща вижданията на артиста за противостоенето на елитарното и уличното изкуство, както и особено важните урбанистични (индустриалистички) визии за масовото изкуство на фона на класически концепти на Гео Милев. Христов прави детайлни уточнения в понятията „национално изкуство“, „родно изкуство“, от една страна, и „народно изкуство“, от друга, с оглед на отношението регионално – универсално във виждания на Гео Милев и наследилia го Сирак Скитник. Като подчертава разликите в схващанията на двамата модернисти, авторът ни напомня за нееднозначността на понятията като характерна особеност на литературния модернизъм.

Извеждането на „женската тема“, на „женското“ като социално и съответно психологическо явление в отношение към модернизма дава интересен интерпретативен аспект (частта „Българският литературен модернизъм и женското“): „женското“ е формулирано като феномен на войната. Темата за женските изяви в поезията е превърната в подстъп към друга важна литературнотеоретична тема – за механизмите на формирането на канона, за контекстуализацията, за канонизацията и маргинализацията като производни. Във втората част авторът развива тезата за социално-политическите условия, а именно Първата световна война и настъпилия дисбаланс в обществения живот, които създават необходимостта жените да заместят мъжете на редица отговорни позиции – войната е мощен фактор, който развива, който преоформя женския (и мъжкия) свят. „Вестник за жената“ носи идеята за този обогатяващ се, все по-многосъставен свят, в който бродериите и готварските рецепти „съжителстват“ с художествени и изкуствоведски текстове. Ценен от литературноисторическа гледна точка е обзорът на т.нар. „женска тема“ на страниците на вестниците „Изток“ и „Стрелец“, който отразява съвременните схващания за женската природа при равнопоставянето на половете, възприемането на жената като творец, като реформатор, а чрез „женската тема“ е развита и характерната за края на 20-те години на XX век критика на западната култура (тук авторът прави интересното наблюдение, че в разглежданите публикации опозицията мъж – жена може да бъде сравнена с опозицията Запад – Изток). Инвентивно, чрез променящите се схващания за жената изследването обрисова тежките икономически, социални и емоционални кризи, които настъпват в живота (общението) на половете. Но обемният обзор на „женската тема“ на страниците на „Изток“ и „Стрелец“ не е случаен – той функционира като увод към факторите на канонизация и маргинализация на две поетеси – Багряна и Магда Петканова, към работата на контекста.

В изследването на канонизацията и маргинализацията на Багряна и Магда Петканова авторът извежда наличието на социални модели (образи/роли в семейството, ценностни матрици) във философията на българския литературен модернизъм, усвоени (приети) в/от българското модернистично писане. Тук Христов формулира друга своя оригинална теза – че новаторството на Багряна се изразява „единствено в промяната на gender дефиницията на лирически субект“ (Hristov, 2022: 48). За целите на анализа си авторът формулира понятията „женска субектност“ и „мъжка субектност“, чрез които обозначава *противоположния знак* на „темите“, а не техния характер (съдържание).

Докато Багряна пише от позицията на жена по темите, утвърдени от мъже, а също „иронизира“ общите колективни ценности, Магда Петканова не изземва от мъжете техните теми, а въвежда „наистина женски теми“ (по определението на Милена Кирова). Следвайки – във виждането на Христов – отгъпкания път на мъжете модернисти, Багряна еманципира „женската субектност“ на модернизма. Следователно – според анализа,

предложен тук – фактор за канонизацията на Багряна става смяната на знака при запазването на „темите“, докато фактори на маргинализацията (при Петканова) стават въвеждането на автентично женските „теми“ и женският субект на национализма, който остава невъзприет. Христов показва как различната трактовка на сходни мотиви резонира на социални модели на българското модернистично схващане.

Рефлексии на „чуждостта“ оформят взаимодействия на модернизма, които на свой ред го дефинират с „метафората на модерността“ – САЩ (Пламен Антов), и с Европа и Изтока (Евразия, азиатския Изток в частта „Българският литературен модернизъм и чуждото“). Наблюденията са развити върху културни и политически противопоставяния: САЩ и Китай срещу Европа (зараждането на идеята за Европейски съюз), бели срещу цветни, кинематографът срещу книгата, джазът и дада срещу съдържанието (като игра с формата, както пише Кирил Кръстев, своеобразен зигзаг в поствоенната психика); върху варваризма (дори физиологизма), бягството от интелекта.

Важен контекст задава и очертаваният сложен културно-политически избор на България между двете войни, между Европа и Евразия тъкмо през концепциите за родно, за дебата за националната идентичност в синтеза на Изтока и Запада, който дебат се разгръща на страниците на в. „Изток“, и интереса към евразийската доктрина, развита под влиянията през 20-те и 30-те години на руската белогвардейска емиграция, в която взаимодействат Изтокът и Западът. Избраният подход обогатява знанието ни за концепциите за родно изкуство чрез отраженията във и на политическите идеи и разширява литературноисторическия контекст, като показва трансформациите на българския модернизъм от универсализъм и космополитизъм към регионализъм, към локални геополитически идеологии, в противопоставяния като комунизъм – фашизъм. В темата на отношенията българско – американско е открито делото на Рувим Маркъм, което е важен исторически влог на работата на Иван Христов – възкресяването на фигурата на мисионера интелектуалец, публицист, лектор, писател пацифист Маркъм, освен че запознава релефно с една почти забравена днес фигура сред немногото (отлични) чуждестранни познавачи на българската култура, показва България в специфични и доста информативни „визии“ през „чужди“ очи. Тук трябва да отбележим любопитните успоредявания на България на Маркъм и съвременна България в любопитна статистика за образоваността, която Христов дава, възпроизвеждайки по оригинален начин социалната и културна среда, в която живее българският модернизъм, особеностите на духовния ни живот в първите десетилетия на ХХ век.

Четвъртата част „Българският литературен модернизъм и новите медии“ интерпретира мощното, дори определящо индустриално и медийно влияние, което оформя езици в българския литературен модернизъм. Чрез индустриалисткото пресемантизиране на понятията „Бог“, „машина“, „държава“, „улица“ изследването предлага виждане за връзката

авангардизъм – тоталитаризъм. Оригинална е структурата на разработката, която освен естетиката на експресионизма възпроизвежда и характерната за модернистичната практика жанрова хибридность – есето; статията и художественият текст са неделими, а тук и култури (българска и украинска) си говорят на един утопичен наднационален език.

Важен контекст в характеризирането на българския литературен модернизъм създава осмислянето на изразността (на авангарда като негова посока, но и опозиция) през индустриалната естетика на плаката, на пропагандата и рекламата, на репродукцията. Но инвентивното тук е формулирането на метафората на човека плакат като човека на авангарда, който замества човека на модернизма. Авангардът не само следва от, но и се противопоставя на модернизма: авторът посочва връзката на по-ранния модернизъм с буржоазното общество на града преди Първата световна война, а на експресионизма – с бедните, социално ниските среди; тези социални трансформации на изкуството възпроизвеждат важни естетически среди. Христов говори за „висяща“ идентичност на модерния (отчужден) човек и тъкмо през естетиката на плаката въвежда визията си за човека на експресионизма: човека с „висяща“ идентичност и човека на социалната низина. През естетиката на плаката и още през естетиката на монументализма на изображението, насочено към света, а не към Другия, авторът извежда имперсоналността на човека на експресионизма, която заляга в основата на имперсонализма на тоталитарното изкуство. И както експресионизмът се противопоставя на предхождащия го модернизъм, въпреки че се заражда от философията му, така и тоталитарното изкуство на свой ред отхвърля експресионизма, който заляга в основата му: „Писателите експресионисти са против индивидуализма на предходния модернистичен период, но след това техният имперсонализъм не е приет от тоталитарното изкуство и експресионизмът приключва своя живот, в България, с идването на Хитлер, в Украйна, с идването на Сталин“ (Hristov, 2022: 94–95). В хода на изследването Христов идва до заключението, че „соцреализмът е всъщност един радикализиран авангард, един постсимволизъм, враждебен към модернизма изобщо“ (Hristov, 2022: 169). Тоталитарното изкуство усвоява антииндивидуализма на експресионизма, но впоследствие маргинализира експресионистите – в търсене на нова идентичност (всъщност тук Христов индиректно определя импулса за търсене на нова идентичност като двигател на естетическите преломи). Тоталитарното изкуство е дясно в своя консерватизъм и рационалност, докато експресионизмът носи левия по характер устрем за промяна. Този императив на промяната, с трансформирана идентичност на Аза – от колективен през безличен към субектен, – ще се противопостави на тоталитарното изкуство чрез постмодернизма.

Естествено, все под знака модернизъм – медия изследването отваря нови смислови среди, като преминава от плаката към радиото – чрез техниката и медията изкуството застава в уникалното исторически влияние

на масите, радиото позволява смесването на високо и ниско, на жанрове. Радиото еманципира нов формат на контакт – слушателят е едновременно уединен, но и приобщен към огромна маса; радиото консолидира, но и разпръсква; радиото обезличава, разтваря времепространствени граници, играе с идентичността (включително национална) на човека – то е Бог и Машина едновременно. Медията сваля изкуството на улицата: ето как медия, авангард и революция взаимно си въздействат, а чрез статиите на Сирак Скитник, посветени на радиото, Христов оформя и нов контекст на явленията в българския модернизъм – появата на консумеризма (описан в статията на Сирак Скитник „Изкуство и улицата“). В хода на своята логика изследването идва до наблюдението, че модернизъмът в развитието си – след реабилитирането на субектността на Аза, Другия, Чуждия и противопоставянето на колективистичния дух – възхожда към нови колективизми, този на експресионизма и след него – този на социалистическия реализъм. Разглеждането на *колективизма* (на Аза) в етапи, осмислянето му в спираловидна трансформация е сред успехите на изследването.

Българският литературен модернизъм е проблематизиран следователно и чрез още едно съотношение: модернизъм – социалистически реализъм, въвлича реализма като естетически похват, „действителността“ като естетическо явление. В петата част „Българският литературен модернизъм и социалистическият реализъм“ феноменът на модернизма е разгледан в контекста на художественото понятие за *реалистичност* при социалистическия реализъм; особено интересна е оформената и тук по повод *предметизма* в изображението теза за прехода на модернизма през предметизъм към социалистически реализъм. Авторът доразвива едно важно взаимодействие: естетика – идеология, чрез смисъла на понятията „реалност“ и „действителност“ тъкмо в променливостта на дефиницията, в променливостта на понятието „реализъм“ в изобразяването (главата „Атанас Далчев и социалистическият реализъм – несъответствия в метода“).

Контекстът модернизъм – соцреализъм е изграден и чрез идеологическо-политическата предпоставеност на социалистическия реализъм. Много важно е уточнението, че реализъмът на соцреализма създава една идеална, утопична действителност-утре, действителност-в-развитие, и то действителност задача, а не само действителност блян: соцреалистичната действителност е фикционална, но всъщност „истинска“ (по думите на М. Горки). Реалността в идеалния си проект, реалността задача е своего рода успоредна реалност, съграждана, за да прикрие битовата, тя е „истина“ прикритие. „Истинската“ реалност има следователно различни функции – тя е и дидактична, и закриваща, тя е реалността, каквато трябва да бъде, но и каквато е заложена в настоящо битовата, тя не ѝ противоречи, тя не е нейна опозиция, а е неин стадий. (Тук припомням виждането на Христов, че тоталитаризъмът е средство за бърза модернизация (Hristov, 2022: 16.)

Характеризирайки литературния модернизъм и посредством (в съпоставка с) естетическите схващания на соцреализма, Христов извежда една важна дефиниция на „задачата“: за разлика от теченията в модернизма, при соцреализма формулировката предшества художествения процес, което задава и неговата „квазихудожественост“; „действителността, която „произвежда“ социалистическият реализъм, е [...] и специфичен език на властта, и производител на социални и политически митове, т.е. на идеологически доктрини“ (Hristov, 2022: 116). Тридялбата на Далчев на висока, забавна и поучителна литература е сполучлив ключ, през който да се прочете тенденциозността на текста задача. Спорът за спонтанността и рационалността в творческия процес се превръща (тенденциозно) в спор за идеологичността, или по думите на Христов, за „езика на Властта“, която „държи монопола над разграничаването на истината и лъжата“ (Hristov, 2022: 119). „Съзнателно“ става „тенденциозно“, „мислене“ става „умисъл“. В тази част спорът за действителността, за творческия процес дефинира важна особеност на идеологическия език – неговата мъгливост, неяснота, общо звучене, което позволява улавяне в капани на властта (Христов говори за „текущ смисъл“ на категориите и понятията спрямо политическите условия). Тенденциозността, идеологическата функция в някакъв смисъл лишава текста от автор, или по определението на Евгений Добренко, в текста на социалистическия реализъм се засрещат език и Власт, „единственият творец на социалистическия текст е Властта“ (Hristov, 2022: 121). Чрез съпоставката между вижданията за (художествена) действителност и творчески акт у Далчев и Радевски българският литературен модернизъм в развитието си се влива в теорията на социалистическия реализъм. Детската литература, около която се разгръща полемиката, става метафора на „педагогическото“ мислене за литература от страна на Властта, в поредното контекстопораждащо отношение – педагогическо vs естетическо.

Като формулира педагогическите (човекотворчески) конотации на понятието за социалистически действително и извежда разликите в понятията за „действителност“ при модернизма и при соцреализма, изследването засяга фундаменталните теоретични проблеми за „действителност“ и „реалистичност“ на/във фикцията, за „истинност“ на изображението като естетически похват и цел (смисъл). Полемиката Радевски – Далчев на страниците на Георги-Цаневото списание „Изкуство и критика“ през 1942–1943 г. оформя нов етап в осмислянето на модернизма след латентната дискусия за душата на изкуството между Гео Милев и Сирак Скитник. Или както ни насочва Христов, в полемиката за детската фикция, чрез схващанията за (възрастовата) условност на езика и изображението, за характера на самия творчески акт се спори за това „откъде ще тръгва изкуството“ (Hristov, 2022: 114).

Развитието на Димитър Пантелеев и „стрелците“ след 1944 г. е интересна гледна точка към развитието на българския литературен

модернизъм. Като извежда в опорни акценти поетическите антисимволистически схващания на Далчев и Пантелеев, Христов ни кара да се замислим какво взема социалистическият реализъм и от символизма, и от антисимволизма, като трансформира култа към Аза в култ към личността, трансформира мировата душа в колективна, колективният Аз на авангарда става безличният тоталитарен Аз. Нито Народът, нито Вождът имат „личност“, те са монументално безлични (Христов говори за „трансформация към нова колективна идентичност“ у Пантелеев (Hristov, 2022: 125), за „безлични колективни герои“ (Hristov, 2022: 126). Авторът формулира основни изразови посоки в развитието на модернизма чрез поетиката на Пантелеев: подмяна на битовата реалност с идеалната социалистическа реалност, християнските ценности се заменят с култ към личността (Бог – Вожд), но и култ към колектива в смисъла на Народа. В развитието на Пантелеев авторът наблюдава характерен преход, който се извършва в развитието на литературния модернизъм: прехода от постсимволистически предметизъм към социалистически реализъм, с което отбелязва един от възможните (и осъществили се) развои на модерна поезика. В стихосбирките на Пантелеев от 20-те до 50-те години се наблюдава как „постсимволистичната поезика бива радикализирана, как радикализираният авангард започва да звучи като социалистически реализъм“ (Hristov, 2022: 132). Радикализирането се извършва в „моделирането на Аза“ (по Бойко Пенчев) – колективният Аз на авангарда става безличният Аз на тоталитаризма (соцреализма).

Продължавайки (по) пътя на българския модернизъм, Иван Христов стига до етапите на рецепцията и реабилитацията му през 80-те години (след отричането му през 50-те), като прави важното разграничение в особеностите на късната рецепция на символизма и авангардите – ако символизмът се оказва „удобен“ за реабилитация заради липсата на преки политически послания, не е така с авангардите. Стъпвайки върху интерпретацията на модернизма като „лекарство срещу несигурността на новия свят“, като вмъкване – дори когато творбите изразяват хаоса – на ред „чрез създаването на модели, разчитащи на алюзии, символи, митове“, в създаването на една успоредна, коригираща действителност и от модернизма, и от соцреализма Христов вижда условия за по-късно „снемане“ на противопоставянето помежду им.

Последната, шеста част „Българският литературен модернизъм и българският литературен постмодернизъм“ започва с паралел, но и с взаимодействие – и езиково-естетическо – между Георги Рупчев и Томас Елиът – и предлага неочаквано сравнение на викторианската и социалистическата епохи, на които се противопоставят двамата поети – епохи на здравия разум и установения ред, на социално конструирания Аз, епохи, на които двамата поети опонират с усещане за разруха, за криза, за търсене (множествен Аз). Поемата на Рупчев „Голямата земя“ създава симулакрален свят (по Пл. Антоф), не само паралелен, но и „по-истински“. В

този смисъл Христов предлага не само четенето на тази поема, цитираща Елиът, но и самото превеждане на Елиът като „антисистемно“, насочено срещу (изплъзващо се от) рационалистичната (по дясному консервативна) „официална“ литературна реалност. Инвентивно е прочитането на „състоянието на сън“ като разместващо не просто граници на реалното, но граници между епохите, в случая – между постмодернизма и социалистическия реализъм. Интересен е и прочитът през едиповия комплекс и сублимирането по Фройд като метафора на литературния прелом. Христов умело метафоризира работата на съня в поетиката на 80-те години, която реабилитира Азовата субектност, реализира я чрез нейната множественост, изплъзва я извън цензурата на тоталитарното общество. Литературата е определена като лечение, което лекува чрез истинността на съня, чрез легитимирането на субектния-свят-като-истинския („литературата започва да функционира като психоанализа, тя започва да лекува“ (Hristov, 2022: 164). След колективния Аз и монументално-безличния Аз се оформя нов субектен (множествен) Аз на постмодернизма.

Заклучението е структурирано тезисно, като сред продуктивните наблюдения са тези за кръговата концепция за време на модернизма с възможното вечно завръщане като изход от кризата на Първата световна война; откриването на Другия с (чрез) реабилитацията на женското светоусещане и характерните му естетически особености; контра-модерната – в смисъл на контрацивилизационна – настройка на модернизма, която соцреализмът тълкува двузначно (като цивилизация и примитив) културата на чуждото; соцреализмът като радикализиран авангард с линейна концепция за време, който трансформира дидактически вечното сега на постсимволизма в идеално-линейното бъдеще време на соцреализма и декомпозира Аза; реабилитирането на кръговата концепция за време и на субектността на Аза при постмодернизма. Така авторът разказва историята на литературния ни модернизъм чрез спираловидното развитие на концепциите за време и концепциите за Аза.

Извеждането на фактори, взаимовръзки и трансформации и очертаването по този начин на нови контексти е в основата на успеха на изследването. Христов завършва с наблюдение, върху което си струва да се поразсъждава: „в края на тоталитарния период враждебното отношение спрямо модернизма изчезва“. Реферираме към предишно негово наблюдение по повод дефиницията на термина „модернизъм“ в „Кратък речник на литературните и лингвистичните термини“: границите между модернизъм и социалистически реализъм са снети, тъй като и едното, и другото търсят да въвеждат модели, да лекуват хаоса. Защо в края си тоталитарният период се помирява с модернизма? Или по-точно, с негови актуални трансформации, реабилитиращи Азовата субектност? Дали защото назрява необходимостта от търсене на нова симулакрна реалност? Най-вече защото, струва ми се, в самата същина на всяка естетическа доктрина, концепция, модел е заложен и *импулсът за промяна чрез*

себепреодоляване. Враждебността на социалистическия реализъм към модернизма изчезва, за да се развие враждебността към социалистическия реализъм с неговия идеологически език.

Книгата на Иван Христов предлага оригинална интерпретация на живота на българския литературен модернизъм напред през десетилетията, тръгвайки от края на Първата световна война и достигайки почти до съвременното ни, до постмодернизма на 80-те години. Авторът разказва една миниистория на българския литературен модернизъм в акценти, формулирани по линията понятия – съотношения – контексти. Разработването на широка политико-историческа трактовка на литературния ни модернизъм, осмислянето му всред (и чрез) динамиката на сложните исторически избори, на кръстопътната ни национална идентичност между двете войни и след тях, оформянето – съвсем закономерно – на мащабни – отвъдлитературни, но и същинно литературни – контексти, е сред важните постижения на книгата.

Не на последно място, трябва да отбележа, че изследването е добре структурирано, авторът ни води чрез подготвени, аргументирани и ясно артикулирани преходи, книгата се чете леко, с удоволствие, което предполага успешния ѝ път сред читатели с различна настройка – както специалисти, така и ценители на доброто литературноисторическо и социофилософско четиво. Главите са онасловени атрактивно, изследването е снабдено с ценен справочен апарат, с важни библиографски и биографични данни.

БЕЛЕЖКИ

¹ Писателите са „инженери на човешките души“, както ги назовава (призовава) Сталин. (Вж. Hristov, 2022: 120.)

² Личева, А. Г. (2012). *Дачева. Кратък речник на литературните и лингвистичните термини*. София: Колибри.

³ В анализа си на поезията на 80-те Иван Христов достига до наблюдения за нейния антисистемен характер, за механизмите ѝ да се изплъзва от „рационалната“ и „консервативна“ литературна традиция, която той неочаквано открива като „същностно дясна“ (к.м. – А.А.). Следователно социалистическият реализъм се развива като дясна (консервативна) литературна традиция, която опонира на лявата настройка на авангарда към промяна. Постмодернизъмът по-нататък реабилитира „субектния“, множествения Аз, който да замести колективния Аз на експресионизма и безличния Аз на тоталитаризма.

ЛИТЕРАТУРА

Христов, Иван. (2022). *Българският литературен модернизъм. Проблемът за времето и идентичността*. София: ИЦ Боян Пенев, 179 с. ISBN 978-619-7372-44-1.

REFERENCES

Hristov, Ivan. (2022). *Bulgarian Literary Modernism. The Problem of Time and Identity*. Sofia, 179 p. ISBN 978-619-7372-44-1.

ABOUT “THE BOOK BULGARIAN LITERARY MODERNISM. THE PROBLEM OF TIME AND IDENTITY”

Abstract: *Dr. Ivan Hristov’s book examines Bulgarian literary modernism in a series of relations – to native, female, media, socialist realism, totalitarian art, postmodernism – relations that set a characteristic mode of constantly returning rethinking, re-perception of the modernism phenomena. Research develops the concepts as contexts and approaches, developing the possibilities of contextualization, challenging the limits of meaning. Modernism is thought outside of its traditional, narrower chronological setting, and is seen in development, thought its thinking about identity and time, captured in a string of key concepts.*

Keywords: *Bulgarian literary modernism; native; female; media; postmodernism; socialist realism; totalitarian art*

Assoc. Prof. Alexandra Antonova, PhD

Institute for Literature – Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenksi prohod, bl. 17, fl. 7 – 8

1113 Sofia, Bulgaria

Web of Science Researcher ID: AAC-1897-2022

E-mail: aantonova@ilit.bas.bg